Дев'ять концертів

Концерт № 1

I

Наруга механізації, що проникла до кожного відтинку життя, є більш прийнятною для плебсу, ніж начало, яке розкриває пелюстки квітам, а промовляє молитвами. Отож, коли перевага прохає у рівного собі, нестача вимагає у вищого; коли перевага заступається за того, хто потерпає, нестача тоді зводить наклеп; коли перевага радісно дякує, нестача вихоплює дари і плює в руку, яка їх подала; коли перевага кається, нестача звинувачує.

Але непідлеглість переваги законам дозволяє робити припущення, що нестача і перевага складають собою один цілісний феномен; тобто кожна перевага, не стаючи нестачею, водночас може бути нею і залишатися собою. Це добре помітно при розподілі видимого і невидимого світів або фарби та зображення. Втрачене щодня зустрічається нам на вулиці, а Тебе неможливо знайти навіть у спеціально призначених для цього місцях.

Тепер кілька краєвидів. Ось перший.

Ми зустрічаємо його на Чернігівщині; батуринські гори видаються на рівнині рядом плавних спалахів, а палац Розумовського та церква, які видно з матіївського берега, подібні до людського голосу, що не розчиняється у створеній співом кількох інструментів гармонії, а навпаки, охоче слугує їй за поводиря. Небо над Сеймом рухоме, цим воно завдячує сніжно-білим хмарам, що мандрують рікою аж до джерел, а також контрастним жовтим піскам, які тиснуться до води, не бажаючи входити в заздалегідь визначені стосунки з лозами. Дерев'яна пішоходка, змайстрована руками людей, об'єднує і завершує краєвид.

Берег безлюдний, тільки теплий вітер купається в пісках, брижить сеймову хвилю, сповнену традицією; відтак, качине пір'я залишається на воді, не тоне, і напівзруйнований, ніколи не добудований палац стоїть-летить над своєю напівісторією в невідоме, але й не страшне майбутнє, і церква в неділю та свята все ще отворяє свої брами. Хвиля біжить далі, на хвилі тримаються церква, палац, хмари і зорі, закон, який керує їхнім колообігом. Хвиля біжить, закон відображається в ній, тремтить, трохи спотворюється — і все ж проступає оболоння, потім Киянка, давні провісники теперішньої фальшивої столиці, церквище з соснами святого апостола Івана Богослова, куток Матіївки, нареченний Індією, хвиля котиться далі, і ось уже лісова стежка, вкрита розкритими шишками, мініатюрними моделями пагод, сосни, піщаний кар'єр — усе це визволяється в батьківщину, до якої я вже так довго біжу.

II

Другий краєвид — це старе європейське місто, у якому все відбувається своєчасно. Сніг паде першого грудня, а вулиці підмітають о шостій ранку протягом останніх трьох століть, з перервами на війни і чуму; місто має власне місце в історії, це місце над місцями — з пахощами кави, які прокидаються вкупі з громадянами. Чужі не розуміють мови міста, але слухняно блукають її вузькими, більше схожими на галереї, вуличками, прислухаються до переконаності, що зростає в привезених здалеку серцях, а вона проголошує: це місто заради міста, самодостатнє, як вітражі і дерев'яні кораблі, і чужинцям тут нема чого робити. Безробітні, як хмари, що пахнуть лавандовим маслом, чужинці тиняються від кав'ярні до кав'ярні, а місто, одвіку хворе на математику, еманує самодостатнє самоусвідомлення, не звертаючи на чужих уваги, потрібної їм хоча б для того, щоб переконатися в реальності цигаркового диму.

Сонце і вітер заливають білий храм Трапеції Сніжної, над яким розкошує синє море з хмарами на хвилях; сиплються черешневі пелюстки, а між пахощами лаванди і ладану, в димі убієнних квітів літають бджоли, приказуючи: "Уже призабуті, прив'ялі в пам'яті, як

переламані навпіл стебла полину, о, дивнозвучні чужинців імена; здалеку, з несамовитості світяться ваші прокляті, вічно засмучені, хворі й покірні серця в нашу волю без-божну і перевагу..."

Він і вона сидять у старій альтанці, ховаючись від струнκого дощу, який розпочався одразу ж по церемонії; далі, за катедральним собором, скрегочуть і плачуть трамваї; далі, на горі Ласки цвітуть черешні і ціла гора вкрита білосніжними заметами. Струми дощу затуляють вхід до альтанки, а мокрий рудий пес їсть молоду зелену траву, і ті двоє вже готові до польоту, а руки їм пахнуть м'ятою.

А ввечері довго не зачиняються букіністичні крамнички, запилюжені кімнатки з дверми у навскісний натовп, ці крихітні букінґемські палаци.

Ні, місто не має власної назви, його робітники блукають або сидять, склавши руки, його цементові заводи німують, а небо над ними без їдучо-жовтого диму здається чужинцям ненатуральним.

III

А ось іще один пейзаж. І це — пустеля, безмежна як дитя або місто, і так само — пастка. Шарудить дрібнесенький м'який, мов дівоче волосся, пісок; сума часу, втілена розгонистим жестом. Ніби збиткуючись над подібними міркуваннями, з одного можливого краю пустелі в інший летить зелений метелик, тягнучи за собою східний вітер на тоненькій ниточці мелодії аль-ісфаган. Мабуть, це приручений метелик, хочеться прошепотіти приреченими, потрісканими вустами. Хтось із нас першим бачить руку, котра поволі попускає павутинку мелодії далі, метелик підіймається вище, і видно, як у незримій воді торкаються зорі та пустельники, що стали безсмертними. Вітер є вітром для пустельників, самітники залишаються самітниками для вітру, але всі вони — і зорі — перебувають у пустелі, жовтій, чорній і білій, власне, прозорій.

У нічому перебувають зорі, самітники і вітер зі сходу, отож, їх навіть немає насправді і міріади інших речей та явищ складають одну пустелю, котрої нема.

Кінець першого концерту

Концерт № 2 ("Сніжний")

I

Мармурові мужі ніколи не довідаються про рівновагу старості: невидющим і холодним не дано осягнути постійно гинучої новизни того, що зберігає пам'ять. Рухливі голоси срібнотілих жон завжди звучатимуть в одно з непорушними голосами живих зелених вакханок, котрі звідали класичний смак крові приреченого на вищість. Чоловіки і жінки злягатимуть у пухнастих снігах, на очах у Того, Хто Сам є втіленням найсвятішої цілісності; і Він кружлятиме довкола них, як одна з післяосінніх квіток, що увечері сходять над планетою.

Як звертається планета до короля, свого сина?

"Сьогодні січень. Я хочу привітати тебе, синку, і забрати звідси. Ти дуже втомився", — проказує вона до негарного напівзруйнованого чоловіка.

"I am no son of thine, for thou art a beggar, and ugly, and rags", — роздратовано відповідає король.

Вона відходить, закутавшись по очі, і очі її темно-фіалкові, а сльози гарячі як жайворонки. Мармурові мужі ніколи не дізнаються, що́ може земля; вони гадають: "Земля може тільки тлін. Вона його породжує, вона його знищує. Земля — срібнотіла жона, яка відходить, закутавшись".

Сніги — це родова назва для всіх видів шляхетного каміння, а процес милування ними є і процесом складання їхньої вартості; ліпше всього нам вірити в сніги. Ми не пізнаємо їх ніколи, зразки найвищого мистецтва, показані істотам, які підлягають тлінові, і це єдина їхня тутешня втіха, а заразом — і винагорода.

Хто створив сніги?

Сніги створив Джотто. Вони приходять на землю ніби декаданс, а крихітні бубни, які падають разом з ними на луки та червоні дахи, продовжують лунати ритмом, пануючим у сферах, куди не вільно входити рогатим людям і навіщось прирученим звірятам. Червона дахівка змінюється в білу, ось уже ціла планета — з океаном, з мурашниками, — поволі уподібнюється випуклому з усіх боків дахові дорослого замкненого дому; або ж, будівничі відмовилися робити вікна та двері, наперед знаючи про наслідки. Отак вистукуючи, бубни, білосніжна чума заповсюджують сфери, і ми вже не маємо чим дихати, і чим згадувати, і чим вірити, і ми вже не маємо нічого до знищення, Содом землі вгрузає у шар сніжних бубнів, набубнявілих снігів, одна-єдина сніжка або ж перекотиполе черешневих пелюсток котиться орбітою, від руки намальованою Джотто, восени.

Хтось позіхає — і його плюца сповнюються пелюстками; хтось проказує слово — і воно вкритою пелюстками грудкою стукає об віко труни; хтось пише, але папір на очах розповзається клаптями цвіту з окремими літерами та знаками пунктуації, котрі вже нічого не вказують, бо здійснилася остання вказівка і ми довідалися про сніги.

II

Буяння шляхетного каміння мешкає в кожному з нас під час мандрів до любові і влади; лише досягнувши їх, ми втрачаємо декаданс, потай шкодуючи за втратою.

Ти не можеш продати цієї нічної музики за стінами, ані звірів своїх; ти не можеш не дихати; ти не можеш іти на схід від Едему; але той, хто не ти — може. І той "не ти" ступає далеко позаду твого "попереду" — кришталеві морські квіти димлять вздовж узбережжя, а їхній бузковий дим сполучається з димом снігів, ладану і лавандового масла, із димом ошатно вбраних офір, які все одно тримаються за руки, продовжуючи наспівувати, ось так, спонукаючи беззвучно вибухати топази і смарагди, аметисти з краплями милосердної любові. Дим вибухів затягує пляжі, тримає, тривожить, зірок і крові вже не бачиш, хіба пригадуєш, ти, поглянувши на блакитні блискавки вен.

А потім з'являться ясно-сині матіївські сосни з червоно-золотою корою, в розкошах царського лахміття між закам'янілих кучугур чистого, як святі, снігу, єдині твої учителі і єдина твоя благодать, сестри сосни, Марто і Маріє. Голос немічної жінки втішить тебе у дикій пущі. Брате мій, Боже, Ти вручив мені сосни, ріку, жовтий пісочок, а я ледве не погубив себе.

І тепер, коли так безбожно далеко ті продовгуваті, зелено-сині голки, від яких залишалися червоні крапки на ще непошрамованій шкірі оцих твоїх сьогоднішніх рук; коли чужа вода, чужий вітер, коли зусебіч не довколишність, а розкладені нутрощі того, що ти хотів визнати за теж реальний і прихильний священний ліс, — тепер вони приходять, хоча це важко, сосни ж бо теж старіють, — під заопівнічне вікно безсніжної пустелі, пастки; і тепер вони, Марта і Марія, приносять тобі трохи снігу на попечені пальці та пересохлі вуста, які шепочуть подяки, прокляття, а тоді ще раз пробують співати, вони, хрипкі твої вуста, зволожені гірко-синім і гірко-зеленим сіверським снігом.

III

Мушу визнати і сповістити, що цнота снігів неодноразово рятувала мене від співчуття Гадові. Так було, наприклад, у тому місті з рожевого мармуру, цілком живого; у безлюдному місті пекла, куди я втрапив аж за третім разом, насилу переборовши відчай і бажання втекти, щойно

наближалася головна брама. За нею блукали два дивні звірі, схожі водночас на птахів. Вони були матово-зеленими, так само кам'яними, як і все в тому злому місті, — і вражаюче живими. Я затиснув сніг у правій руці і нарешті зважився перейти рожевий міст. Потім був тунель. Потім був тільки один з тих звірів. Я запитав у нього: "Що мені робити в цьому місті?" Пухнастий і кам'яний, звір і одночасно птах відповів мені, хоча це була не мова і я його зрозумів. Я міцніше стис сніг у руці і він не розтав.

Летіти було важко, зовсім не так, як у снах. Посеред міста починалося море. Це було справжнє море, до обрію, але воно починалося і закінчувалося в місті. Потім я сів на березі, встеленому зеленою галькою. Море виявилося нерухомим — і менш живим, ніж каміння в місті. Світло падало звідусюди, але світили не сонце, не місяць, може, якась смарагдова зоря; я б не наважився назвати його мертвим, воно нагадувало голос; чи флейту?

Потім я підвівся і пішов берегом, шукаючи мушлю або гарної форми камінець на згадку. Першою знайшлася мушля. Я зазирнув усередину, побачив там білі кам'яні сходи, вони вели вгору. Трохи повагавшись, я вирішив піднятися.

Але перед тим я розтулив долоню, щоб подивитися на сніг. Він став кам'яним, нагадуючи яшмову кульку, і я поклав її до кишені.

Сходи вивели мене на невеличку терасу; море, зелене і рожеве місто розташувалися внизу, дуже далеко, за кілька кілометрів. У мене запаморочилася голова, довелося схопитися за поручні; відтак, тримаючись, я підійшов до дерев'яних дверей, прочинив і визирнув: стежка, посипана шутром, обсаджена чорними хризантемами, вилася садом. Я дуже зрадів, бо це мені щось нагадувало, і пішов стежкою.

Вона уривалася несподівано, над самою прірвою; внизу загрозливо і зелено блимало рожеве місто; тепер я побачив гавань, форти, які її

захищали, пласкі і гостроверхі дахи, що визирали між кам'яних садів з фонтанами і статуями, так само зробленими з живого каміння.

Зелена кам'яна жінка з золотими бровами і гранітними очима поклала мені руку на плече. Їй треба було щось подарувати. Я понишпорив у кишенях, знайшов там сніг, який загус у яшму, і безжально поклав його в зелену долоню. На долоні зметнулося високе вузьке полум'я. Жінка страшно розкрила беззубого рота і я відчув, що це кам'яний крик. Кам'яна гадюка віддалялася стежкою, залишаючи слизький слід на зеленому шутрі, а жінки вже не було.

...Потім поволі проступили сосни, справжній лапатий сніг на їхніх вітах і я був порятований, хоча з неба деякий час усе ще сипався сіро-срібний попіл. Потім попіл ущух і я навіть пошкодував за яшмовою кулькою. Небо прояснилося на зорі, на місяць і сонце. Сніг засяяв у їхньому спільному промінні, живому, але не страшному, бо воно ніяк мене не стосувалося.

Кінець другого концерту

Концерт № 3

I

Це правда: щоб бути праведником, треба народжуватися деінде. Жовті води зносять збудовані на дрібному пісочку житла, а ті, хто народився не тут, стоять посеред неба, споглядаючи ширму дощу, на якій зображена голодна повінь, що несе тіла людей упереміш із тілами звірят; як виринають із течії годинники, котрі продовжують цокати і срібні риби; як розправляються на каламутній широчіні обруси з гаптованими краями; підсвічники ж, хатнє начиння, винко червоне тонуть негайно, розчиняються в повені, надаючи їй присмеркового кольору вогню. Тільки кого він тепер порятує? На кленових і яблуневих

вітрах, обчухраних буйним вітром, сидять мокрі знесилені птиці; вони все ще пильнують свої гнізда, у яких не відродяться — тут.

Не тут? Ти кажеш: "Не тут"? Може, повідаєш заразом, де розташувалося те "не тут"? І візьмеш мене за руку, поведеш на плац святого Марка або до однієї зі споруд ацтеків, а потім оголосиш: "Не тут"? Але хто з тобою погодиться? Хіба повені і голосіння немовлят немає деінде, хіба не заливають вони нас щодня мідними і золотими водами, без яких можна обійтися — тільки не тут?

Ми будемо сіяти зерно у воду, терпляче чекати на перші паростки, але зерно збиратимуть потопельники, щоб змолоти під водою борошно собі і рибам на хліб; і от, зерно закінчилося, ми стоїмо з порожніми долонями в порожніх небесах, а внизу летить каламутна повінь зупинених годинників і тутешності.

Оце така наша перевага, пташата. Нахиліться, зачерпніть повні дзьобики поглядів, що як слабке світло ще просочуються із дна, — так, ніби те дно не тут, — оце така наша гостина, пташата. І це правда: що б дала людині нетутешність, коли сама людина залишається собою? Можна навчити її слову "Бог", але й воно буде тутешнім. Так і виходить, що всі ми народжені тут, але чужі між собою, чужі батьківщині, чужі праведності. Налиймо іще вина, нумо звіримо нерухомі стрілки годинників.

Заходжу до покинутого перед потопом дому, у якому назавжди лишилися горіти свічки. Свічко, тонесенька, дай мені вогню нагодувати пташенят.

Заходжу до покинутої стайні, в якій довічно літатимуть кажани. Кажани, дайте мені чого-небудь для пташенят.

Заходжу до костьолу, так само покинутого, зі слідами солдатських чобіт на зачовганій підлозі, звертаюся до павуків, які вже заснували

високий вівтар. Павуки, кажу, може, у вас знайдеться хоч крихта поживи пташенятам, які пливуть золотими і мідними водами?

І ніде немає мені відповіді, але двері з дому, стайні і костьолу ведуть до пташат, які кричать і кричать серед повені знищених речей.

Кожну сльозу з очей ваших обітре Бог.

Але птахи продовжують лементувати і тоді я сам витираю їхні сльози рукавом сорочки і сам годую їх рештками свого тіла, і ось уже тиша, мене нема, плюскотіння вод; так, направду, нема мене.

Але і Його нема тут.

II

Дух осінніх незірваних квітів; плац, обсотаний будівлями для Бога; безсмертний вигук одного з прозорих журавлів Ніцше, — усе це однозначна, але недостатня відповідь: ти сам собі Ти і споруда для нього; але ти повторюєшся, а справжній Бог не повторюється ніколи.

Храм серед в'янучих снігів, до нього злітаються прочани, потребуючи неминущої втіхи: достовірності перефарбованих понять. Ти не з ними, ти без них, але також тут. Невмирущої радості-вірогідності у нових барвах вимагають пілігрими, які линуть до собору у помарнілих снігах.

І маю лише одне прохання, лише одне прохання маю я: о, зробіть мені гніздо із пелюсток яблуні, навіть не гніздо, бодай малюнок його, як на старовинній вазі для квітів, наче малюнок на малюнку, ніби розкіш і біль у цьому надто кам'яному соборі, де немає слів, а все інше таке недоцільне, як і те, що зображено на шпалерах.

Що зображено на шпалерах у соборі?

Попереду йде чоловік на милицях, за ним — великий рудий пес, а позаду котиться перекотиполе. І все протягом обох нефів, аж до конхи, а там невеличкий беззвучний спалах і от: попереду котиться перекотиполе, за ним женеться рудий пес, а позаду шкутильгає чоловік, опираючись на милиці, все ще не втрачаючи надії когось із нас наздогнати. Слова, якими я вас ловлю, щоб затягнути до своєї клітки, в якій падає недовгий дощ, де хмари — наче ноти, періодично розташовані на нотоносці; золота клітка вечора і в ній я живу, і в ній я прохаю гнізда. Це ще один приїзд на мою загадкову нещасну батьківщину. Цього разу вона вже нічим тебе не обдарує — адже осінь і втома блукають собором, не до речі вітаючись і перепитуючи, осінь і втома, сонце і грім, а потім усе розпочнеться спочатку, покійна Джейн Менсфілд вище підніме ніжку, звабливо блисне пружна сідничка, — наче розламана навпіл спокійна слива, — і ти повіриш у це, знову знехтувавши щебетливим раціо, яке нагадує, що в розломах піхви росте така сама трава, як і між плитами соборної підлоги.

Про мене ніхто не питав?

І залишився тільки один голос. А світ був наче слово того голосу, а я — мовби те, що воно означало. Слово. Чи просто стогін. І знову був листопад, — той, який є нині. Той, який є насправді. І який буде завжди. Повторюй: завжди.

Білий сніг на червоних дахах.

Храм білого снігу на червоній крові.

III

Сіре небо, пронизане західним вітром, наче списом, поволі падає на коліна; хмари зриваються з визначених на нотоносці місць, торохтять, ніби обладунки; відтак, небо стає ще беззахиснішим, корчиться на байдужій землі — ми бачимо тільки рукав з вишитим візерунком або

самотню зорю, що марно намагається видряпатися туди, де її споконвічне місце; ми пригадуємо, що бачили вже колись подібне: так мурашиний лев полює на мурашок. Дрібний пісочок сунеться під лапками і мураха сповзає назад, у пащу з важким віддихом, чорно-червону як пекло.

Житла, збудовані на дрібному пісочку, сповзають у чорно-червону прірву; жовті води затоплюють мурашку і зірку, ось вони вже пливуть, неживі, з підібганими лапками, а соловейко вищебечує, витьохкує, ледве тримаючись за обламану західним вітром гілку яблуні з мокрими сніжно-рожевими квітами, які не згасають у темряві, освітлюючи мені шлях до костьолу, до стайні, додому.

Заходжу до костьолу, де відбувається літургія, де сяє вівтар і грає божистий орган, де покашлюючи, стоять люди, так багато їх і всі повторюють "Вірую", затиснувши пшеничні та житні зерна в спрацьованих долонях. Дайте ж мені дещицю для пташат, які стогнуть під вітром і дощем, замкнені у клітках, прив'язані Богом до гнізд, які пливуть над вашим потопленим костьолом, бо неба вже нема.

Заходжу до стайні, там тепло і темно, пахне сіном і гноєм; умикаю електрику, беру до рук шуфлю, починаю змітувати на купу гній з-під вола, з-під осла, з-під вівці. Впоравшись із цим, ставлю шуфлю в кут, натомість беру вила і накладаю за драбини повнісінько запашного, ще з вечора приготовленого сіна.

Заходжу до свого дому і там зустрічають мене тато, мама, сестра. Це правда: народжуватися праведниками треба не тут. Палають свічки і голосно щебечуть солов'ї, повінь вищає, жовте листя вперемішз з яблуневими квітами летить над мідними і золотими водами, а позаду котиться перекотиполе.

Кінець третього концерту

Концерт № 4

I

У гущавині ночі достигає, наливається потужним рожевим соком плід вранішньої зорі. Ця таїна недосяжна людським очам; тільки чисте, незатьмарене серце може відчути її далекі сполохи і здригнутися неденною всепроникною радістю, наперекір глибоким снігам. Невидимі птахи співають над достигаючим уночі плодом; невидиме листя шелестить на густо вкритих інеєм гілках, які схиляються, щоб і їх торкнуло рожеве світло. Так повинно бути.

Невидимі звірі приходять до місця народження світанкової зорі, не залишаючи на снігах жодного сліду — останній із звірів дбайливо підбирає кожен відтиск волохатих лап і ховає їх до невидимої, розмальованої айстрами торби, — щоб ніхто зловісний чи заздрісний не відшукав місця, де достигає зоря. Звірі всідаються колом і побожно мовчить.

Так теж повинно бути.

Це відбувається щоночі, уже багато років: один і той самий світанковий плід достигає в одному і тому ж місці, оточений щебетом прозорих птахів, укутаний мовчанням прозорих звірів. Потім наступає мить, коли і птахи замовкають, лунає соковитий тріск, плід плавно відділяється від вічного коріння і повільно підіймається вгору. На білому тлі снігів проступають перші тіні, а потім їхні маленькі володарі: сороки, снігурі, синиці. І звірі також стають видимі. Вони повертаються додому. Перед кожною норою або лігвом останній з них кладе по парі слідів — наче капці перед входом до людського житла; тут є сліди ведмедів і вовків, лисиць і зайців, оленів, лосів, сарн, — а порядкує слідами весела руда білка.

Якусь годину звірі сплять, а потім прокидаються, взуваються у сліди, вмиваються палахкучим ранковим снігом і розходяться кожен у своїй справі.

А вранішня зоря підіймається все вище. Тепер її дозволено бачити всім, навіть лихим і нещирим людям. Птахи годують пташенят, звірі годують звірят, люди годують люденят. Потім сніданок закінчується, наступає день, а вдень нікому нічого не страшно. Навіть полохливі зайці — і ті сміливіше зиркають на поважних, з інеєм на шерсті, вовків.

Потім вечоріє. Ви ж пам'ятаєте, яким щемливим світлом сочаться хмари на заході, як голосніше починає скрипіти сніг, а дітлахи — замислюються?

І тоді всі звертають увагу на вранішню зорю, котра тепер стала вечірньою.

Як же ти змінилася, зіронько!

І ми народжуємося, відриваємося від свого коріння, летимо крізь невидющість і забуття, а той, хто побачив нас надвечір, вражається разючій переміні, — так, ніби політ минає безслідно.

Тим часом ніч густішає, заростає непролазними хащами і десь далеко в них, втомлено зітхнувши, починає ворушитися коріння, видобуваючи з себе один і той самий, але вічно новий плід.

Туди сходяться звірі, злітаються птахи, але ніколи не було й не буде жодної людини; може, тільки найчистіші серцем відчують, як у незвіданих глибинах зринають і зримішають сполохи.

І в цьому теж премудрість Моя.

II

Уже не кричиш: "А чим я завинила перед Тобою?" Безмовна, як світло місячне, так само ллєшся до власної кімнати, вкутуєш собою речі, меблі, книги. Денний пил на них не заважає тобі. Дихаєш рівно, трохи презирливо. Убога царівна, божевільно багата жебрачка, яка заснула, стискаючи в руці шмат черствої скоринки, а на зап'ясті, вузькому і білосніжному, палає браслет зі щирого золота.

Уже не повторюєш: "У чому ж тоді премудрість Твоя?" Моя премудрість у тому, як ти лежиш і сяєш, мов вологе місячне проміння; у тому хлібі, що затиснула твоя долоня, і в тому золоті, яким засвідчено святість цього жесту. І багато ще в чому Моя премудрість.

"Світе тихий, ласкавий, лагідний, хоч ти мене порятуй", — уже не кличеш і світу; він стомлено заснув поміж твоїх грудей, і для нього теж вистачає твого проміння, Моя неслухняна доню.

Кав'ярні порожні і прохолодні, кам'яна підлога посипана трачинням, але непідметена; на білих столиках ночують порожні пляшки з-під пива і забутий капелюх. В одній з філіжанок залишилося трохи кави, у решти тільки гуща на дні, а одна смердить поганим квітковим одеколоном, злощасною втіхою безпритульних. Товстий гарний пітон дрімає близько, пригорнувши високий червоний табурет, який удень обертається. Пітон підводить голову, його карі очі чисті і печальні, бо він теж безпритульний і, мабуть, також боїться смерті, тому що на шиї, якою він, власне, є сповна, гойдається годинник з червоною секундною стрілкою.

Пітон не знає української мови. У нього роздвоєння особистості. Він вважає себе Піфією.

— И дионисическое искусство также хочет убедить нас в вечной радостности существования: но только искать эту радостность мы должны не в явлениях, а за явлениями…

Голос у нього хрипкий і прокурений, як у Троцького. Чоловік сідає за столик поруч, кладе коробку "Біломору", дає цигарку пітонові і клацає запальничкою. Удав вдячно заплющує очі, глибоко затягується.

— Нам надлежит познать, что всё, что возникает, должно быть готовым к страданиям и гибели; нас принуждают бросить взгляд в ужасы индивидуального существования — и все же мы не должны оцепенеть от этого видения: метафизическое утешение вырывает нас на миг из вихря изменяющихся образов…

Слова випливають із невеликого рота разом з димом; при світлі місяця і вони, і дим здаються ще нікому не відомою матерією новітньої шляхетності.

Уві сні ти повертаєшся на інший бік. Світ, що срібним хрестиком принишк в ущелині між твоїми персами, зсовується на білу подушку — срібне на білому; місячне сяйво, що струмує від русявих розплетених кіс нагадує старий китайський малюнок для поштового паперу. Треба написати листа. Немає туші, але є кавова гуща у філіжанках. Пітон знову поклав голову і дрімає, не випускаючи погаслої цигарки. Для того, щоб написати листа, треба обов'язково мати зразок. Бо як інакше довідаєшся, про що і кому його писати? Можна взяти хоча б оцей: "Здрастуй, мій найсолодший любителю муз, Михайле!"

Блискавично, як одна з тих металевих спіралей, що є в будильниках, пітон розкручується і щезає. До столика підходить міліціонер, прикладає долоню дашком до блискучого козирка.

— Ваші документи.

Чоловік дістає з кишеней і кладе перед собою ще одну, непочату коробку "Біломора", складену вдвоє троячку, залізничний квиток, паспорт. З-за сусідніх столиків починають озиратися.

— Куди їдемо? — цікавиться міліціонер, гортаючи паспорт, зім'ятий, з порваною целофановою обкладинкою.

— До Львова.

Поруч регочуть.

— Але ж ти підзолив нині!

— Тобто я хотів сказати, зі Львова… до Тернополя. Ось квиток.

Міліціонер дивиться квиток на світло, потім кладе його в паспорт.

— Візьміть. Ваш поїзд буде за годину.

— Неодмінно.

Пітон визирає з-за сусіднього столика. "Пішов?" — питає очима. Чоловік ствердно хитає головою. Тоді пітон повертається на своє місце під табуретом. Його луска міниться в місячному сяйві як багато-багато ювілейних карбованців із зображенням Л. Толстого.

— Уединение избавляет нас от необходимости жить постоянно на глазах у других и, следовательно, считаться с их мнениями, — хрипить удав, негайно засинаючи.

Чоловік кладе біля нього почату коробку "Біломора", а тоді, повагавшись, і запальничку. В поїзді завжди є в кого прикурити. Навіть уночі.

Він підводиться і йде до виходу. Запалює світло на кухні, набирає з крана холодної води, тоді кидає у горня дві ложки цукру, півложки лимонної кислоти, довго розмішує, аж доки не зникне останній

кристалик. Тоді зверху кидає повну ложку соди. Шипуча вода вилітає з горня, приємно обпікає горло, трохи вихлюпується на сорочку.

"У чому ж тоді премудрість твоя?" — думаєш ти, розплющуючи очі. Місяць саме сховався за сусіднім будинком і через це ти прокинулася. Чоловік стоїть посеред кухні з порожнім горням у руці, тихенько наспівуючи:

— Проганяй і ра-дість,

Проганяй і страх!

І жени Надію,

Й хай не буде су-му.

Ро-зум за-ту-манений,

По-в'яза-ний пу-та-ми,

буває лиш там,

де вони па-ну-ють.

— А де вони не панують? — уголос перепитує чоловік.

І в цьому теж Моя премудрість.

III

Радосте, Моя маленька доню, де ти загубилася тепер? Це Я питаю отак, всевідаючий, всепрощаючий. Це Я шукаю тебе в лісах і ярах, де стежки позаростали лілеями, де птахи розмовляють відомою тобі і Мені

мовою, — але не про нас. Чи ти пішла з мавками? Вони вдягнули на тебе смарагдовий вінок, і Я, всевидющий, не помічаю тебе в різнотрав'ї. Чи годуєш з руки оленят, а їхня мама вдячно зазирає в твої сірі променисті очі? Чи бавишся між барвистих риб, які звикли радіти мовчки?

Тату, мене нема між квітів і трав, я не серед оленят, марно шукати мене у воді. Мене ніде нема, татку. Я чую твій голос, чую, як ти запитуєш, де я загубилася тепер, але твій голос — це і мій, а як можна відповісти, запитуючи? Адже ти сам створив мене такою?

Може, ти обернулася луною? і ці скелі, живі і мертві водночас, якими Я і заповів їм бути, стали твоїм дзеркалом? Чи ти — звук крапель, що лунко падають у печерах, куди ніхто ніколи не втрапить? Радосте, Моя маленька доню, де ти загубилася?

Ні, тату, я не пішла до печер, я не стрибаю між скель, зазираючи в очі самітним джерелам. Мене ніде нема, я тільки чую твій голос, Цей голос мій, але я не можу озватися, бо як можна відгукнутися, питаючи?

І ось Я вирушаю шукати тебе, доню. Узявши в дорогу найнеобхідніше. Пливуть густі вечірні хмари, високі трави заважають ступати розгонисто, а Я ж бо так поспішаю. Я пізно зібрався в дорогу, вже ніч запала, волога і таємнича навіть для Мене, а довкола жодного житла, тільки гнізда перепілок та нори ховрашків. За хмарами не видно зірок, але на душі в Мене спокійно, а ноша неважка. Далеко в луках палахкотить багаття — то пастухи коней пасуть, тільки тебе нема між пастухів.

Старенька біла хата скраєчку Матіївки блимає до Мене гасовою лампою, хоч уже така пізня пора; чи ж будеш ти, доню, ночувати між сиротами?

Потім велике місто зустрічає Мене і сторожа біля брами падає ниць, цілуючи потім Мої сліди, але і в місті ти не зупинялася.

Я все йду, гнівно, як набридливого жебрака, проганяючи сон, як боягузливого вояка, зневажаючи голод. І не одне місто зосталося позаду, не одна пустеля, не одне море і не одна зоря.

І ось Я втомився і присів перепочити на великому, поваленому людьми дубі. Дістав вечерю — хліб і сир. Розіклав перед Собою на чистій, гаптованій тобою хустині, довго, аж доки не потекли сльози, дивився.

А ти не прийшла втішити Мене, як не прийшла до пастухів, до сиріт, до міст, пустель і зірок.

Радосте, Моя маленька доню, такі роки, такі роки, а тебе все нема біля Мене.

Але мене ніде немає, Отче.

Є тільки вечірній дощ, мокрі густі трави, гнізда перепілок та нори ховрашків.

Кінець четвертого концерту

Концерт № 5

І

Це місто — як спалах терплячості, роги русалок, інкрустовані смарагдом, запах кінського поту, бруківка, потоки води, які ринуть узвозом, між ліхтарями. Це місто, що відростає тобі як нігті, як волосся; не настарчиш перукарень і ножиць протягом життя, стільки того міста повсюди, у видолинках, на пагорбах і в книгарнях.

Опівдні приїжджають катафельки. Святково споряджених покійників виносять із під'їздів. Невеличкий духовий оркестр дуже гарно виконує котрийсь із "Концертів" Москальця. Під зливою. Під парасолями. Маленькі тигренята несміливо зазирають до трун. А там ростуть карликові кіпариси та гігантські лілеї. Пурхають колібрі, завбільшки з невеликих орлів. Ширяють орли, трохи менші за білана капустяного. Дощі, бліді лиця, так, ніби приїхала екскурсія з Мальти і в проміжках між оглядинами роздаровує чорнильниці та парашути. І так далі, аж до крематорію, де барельєфи в патьоках цементу, і червоні стіни, і сині штучні тюльпани. Якби озирнутися, то можна було б запам'ятати дорогу назад, але озиратися заборонено. Ось іще один перекинутий трамвай, а мостом стугонить порожня електричка без машиністів, без пасажирів, — просто так, як і все тут просто так. Тримаючись за металеві хрести, процесія вибирається на рівне. Жовте болото пищить під черевиками, а хрести хитаються, тільки зів'ялі гвоздики підсвічують знизу запах дощу вперемішіз тліном на фотографіях.

Скоростиглі поминки, самогонка в кришталевих келихах, салати і холодці, повні дощу, пісні страви, залиті радіоактивним дощем, у якому плавають мертві слимаки та торішнє дубове листя з химерними візерунками, на яких можна відшукати схему міста, русалок з рогами і довірливо протягненими до крихітних ворожок долонями; коли ж добре придивитися, то можна здогадатися — то зовсім не ворожки, а кучугури снігу, залишені про всяк випадок кимось із розпорядників ще торік.

Тепер можна закурити. Над'їде таксі. Або бричка, запряжена Карком та Гнідою, кіньми, які насправді ніколи не зустрічалися, хоча мали так багато спільного: гриви, копита, зрештою, хвости. Гойдаються портьєри, клубочиться дим, прошиті вузенькими стьожками стронцію, а над усіма ріками, човниками, кіньми летять квітневі гуси.

А ось і бричка. Давлячи колесами білу шкаралущу, проїжджає навскоси, туди, де мав би бути вокзал. Уже чути оголошення по радіо: всім, хто придбав квитки за останніх півгодини, пропонують підійти до чергового по станції і назвати прізвища. В очі коней летить

незбагненний пух, вони моргають, намагаються озирнутися, щоб запам'ятати дорогу назад, але, як уже повідомлялося, озиратися категорично заборонено назавжди.

II

гріхи треба зустрічати як свято як опадання пелюсток — тоді вони перестануть лякати нас і нас боятися гріхи не бійтеся нас ми не грішимо ми святкуємо те що маємо а наша смерть — єдине що дозволено залишити у тутешньому світі й озиратися заборонено бо тоді щезне й вона і ми не зрозуміємо свого приходу сюди як вільного вибору і необхідність відходу звідси адже це не остання спроба бути адже ще інші ми — є

III

Отже, дожили.

Бездомні пси — як зелена трава між асфальту, трава, якої ніхто не сіє і майже ніхто не нищить. Вони просто. Десь о другій годині ночі пси вибігають зі своїх таємничих удень притулків. Вони голосно гавкають, охороняючи таким чином хати і давно неіснуючих господарів.

Пси вічні.

Вночі падає дощ, а вдень — сніг, усе змішалося в реторті, яку цікаво спостерігати з тераси; думати про те, що ти також кипиш у загадковому сиропі стін води і неба землі — тепер нецікаво. Дожили — отже, осторонь.

Стояти осторонь, усміхатися і мовчати. Шумовиння, брудний холод незабаром щезнуть, треба тільки дотерпіти, болото в березні, гроза у квітні — все має час і пору уставну, дотерпіти як он ті славні собаки за вікнами, дотерпіти до густої трави, до теплого вечірнього Сейму.

Холодне повітря знадвору заповнює келію. Костьол палає угору. Ми самі будемо своїми костьолами, бо ми дожили.

І теж палаємо угору.

Кінець п'ятого концерту

Концерт № 6

I

Йдемо коридором, захаращеним велетенськими ящиками, на яких чорною фарбою проставлено тавра: "Запах цезальпіній № 33", "Запах цезальпіній № 6", "Позаторішні пелюстки троянд", "Опале листя кленів № 2", "Допівопале листя кленів № 4", "Денне око павича", "Праві крильця Аполлона". Несподівані повороти у запах каналізації, художня типізація, яка фіксує числа на електронних годинниках та термометрах, розвішаних і розкладених повсюди; одного разу ми навіть вийшли на сонячну галявину, заставлену зуболікарськими кріслами, але розкласти багаття нам не дозволили і ми знову звернули в котрусь коридорну кишку, весело співаючи пісню про співчуття до Лаокоона, цебто про те, що найкоротший шлях не завжди найправильніший.

На наші голови сиплються напівзотлілі літери, — павуки марно намагалися позв'язувати їх докупи, вболіваючи, звісно, не за нас, а так... про сучасність. Оскільки страждання і є сучасністю, ми виконуємо свою пісню на "біс", хоча реальних, а тим більше матеріальних слухачів чортма. Перша година ночі?

Гей-гей, Амадей, ти вже геть пристав! Ось тобі мед, кухоль молока, скоринка хліба. Не журися, брате, головне — вийти до електрички, а вона вже довезе нас до концертного залу. Чи зали?

Вокзала. Тепер ми остерігаємося тунелів; слухняно стаємо в чергу до автоматичних камер схову; поруч жіночка продає морозиво, але розміняти нас по п'ятнадцять копійок вона категорично відмовляється, мотивуючи свій вчинок тим, що ми не перші.

А ми гадали — останні.

Виявляється, біля камер (!) є автомат (!), який перетворює двадцять копійок на п'ятнадцять і п'ять. Досконало! Ми розмінюємо цілу троячку, квапливо запихаємо партитури, ручки, ніжки, олівці та Ієроніма до металевої печери; починаються чергові муки з набором коди — наразі задум видається нам тяжчим за виконання.

Виходимо на привокзальну площу. "Треба подзвонити", — авторитетно заявляє Йоган. Але двохкопійчаної монети у нього теж нема. Незнайомий міліціонер люб'язно погоджується нам допомогти. Йоган стрибає до вільної телефонної будки, крутить номеронабирач. За півгодини ми добре замерзаємо, тому йдемо довідатися, в чому холєра ясна.

Він набирає номер автоматичної камери схову. Інших не знає.

— Добре звучить: "камера схову"! — привселюдно захоплюється Амадей. Він у нас взагалі великий мрійник.

Люди втягують голови до грудних кліток (!) і тікають на перший або шостий трамвай. Ми — за ними. "ПЛЩФРНКА", — гарчить чортоподібна жінка в перуці з золотими зубами (коми (!) після слова "перуці" — не можна). Тому ми й виходимо.

— Мюнхен, — замріяно каже Амадей. Невиправний мрійник.

— На-с-кіль-Кох? — рахує Бах Рахуєбах.

— На всіх, — каже Амадей. — По три, — додає замріяно.

Вечір надворі, ніч наступає, сонце сідає до підземної вбиральні, довкола якої б'ється фіолетова мафія.

— Де-м-ми? — питає нас інтелігентно вбраний в окуляри.

— Ми — за вами, — лагідно пояснює Амадей.

II

Тепер ти стала повздержною як лебідь; тепер ти беззвучна як голод. І коли запитали у тебе ченці: "Чи далеко зима?" — ти вказала лише на один рядок у гарній старовинній книзі: "Зима все ближче". Той чоловік нестерпний. Інший — терплячий. А ще один ніколи не приходить сам. "Повернімося до Єрусалима", — кажеш ти цьому останньому. Але він не збирається служити тобі і гордий з цього. Він іще не замислюється над спасінням своєї тричі грішної душі. "До Ісуса приступив, поцілунком обдарив, а катів ціла товпа кинулася на Христа", — тихенько, щоб не розбудити його, наспівуєш, мимоволі наслідуючи мелодію "Led Zeppelin". Ченці задоволено кивають головами в каптурах, а той, терплячий, підносить велетенський букет зарошеного осіннього жовтого бузку. Саме він обізвав тебе колись злощасною німфоманкою лесбійської статі, але букет ти приймаєш: послання Пелагія Деметріаді. Усмішка твоя тонка, як нитка без бурштину; зате жовтий бузок. Для чистих усе чисте.

Ти невисокого зросту, тоненька; твоє волосся каштанове, твої очі сірі, губи досконалі і ніс рівний. Любиш отримувати листи, вітатися щоранку з сусідами, поспішаючи на роботу, якої не любиш за те, що там старі дурні курви керують молодими і мудрими. А що таке мудрість? Тоді ти знову нагадуєш старовинного вірша: "Може, це щось таке, як вода, та сама…" Біле небо, недопалки в червоній скляній попільничці, букет жовтого бузку у темно-синій скляній вазі; ти прокидаєшся і просто в ліжку читаєш, по-новому сприймаючи слова, які ось уже сімнадцять літ

пролітають безупинним сніжком, легко тануючи в крові, які всоталися під твою шкіру, проросли волоссям на голові, надали кольору очам, байдужим до того, що проноситься за вузьким високим вікном, створюючи на вулицях постаті людей, химерні обриси авт, перекидаючи шахові фігурки невигаданих почуттів любові, заздрості, вищості, ницості. Будинки, яких наставили довкола, зробили твоє невеличке місто тіснішим і більш-менш незбагненним; а вірші, які ти знову читаєш, нагадують лише засушених метеликів, уже безбарвні денні очі павича, уже готових розсипатися від першого необережного погляду — отак минає слава сього світу; боїшся струснути з себе вранішнє заціпеніння, — може, тільки воно й тримає тебе вкупі, як спецрозчин, ціаністий калій; може, літати більше не судилося, а судилося бути тимчасовою забавкою для чернечого ока або ж — що не набагато приємніше — темою для дисертації.

Втім, справа не в потрібності; ціла справа полягає в непотрібності. "Так, це вода, що стає кригою і розтає..."

Тепер ти стала як голодний лебідь.

Той, нестерпний, приходить до тебе і починає розповідати, і хоче сповідатися, а ти сидиш на горі, не доторкаючись до нього, вечір, вечір.

Так, і тепла імла болота зі сніжно-білими гербами лілей, що увижаються, Ін-Анно, бо насправді лебеді, і туман, і герби — лише машкара, мана, неживе.

От я промовив "неживе", а ти вже повела бровами, щоб настрашити робленість тексту, щоб усунути фрагментарність моїх висловлювань-сухозліток, і я поважно, а насправді — покірно — киваю головою, декілька окремих разів, тобто пристаю на цілісність і концентрацію, адже я вже/ще не вмію писати з тобою інакше, ти це знаєш краще за мене, як і те, що я вже не вмію не-писати.

III

Шкода, що тут не можна курити і пити "Гратієшті", після чого підстригати кактуси або, нявкаючи, забиратися на червоні пожежні драбини. Розповідай після цього!

— Розповідай! — вимагає Ін-Анна, жбурляючи вуаль униз.

Там її підхоплює зимний західний вітер, нетерпляче розправляє в чотирикутник, роздивляється, а зрозумівши, що це, зникає за рікою, залишивши вуаль безпорадно висячою над мостом; мені шкода її.

Ін-Анна не дивиться на мене. Її худенькі плечі. Плавний перехід до шиї, видовжений овал обличчя з вузькими вустами, сірими очима, рівним носом, трохи гордовитий овал, обрамлений в'юнким і прохолодним волоссям; так: в'юнкою і прохолодною оксамитовою бронзою.

Місце: Підкарпатська Русь, час — надвечір'я, бурштинові гори в пухнастому тумані. На одній з них ми і сидимо, не доторкаючись одне до одного. Її тендітні пальці крутять стебло з нікому вже невідомою назвою. Отож, є і місце, і час, тобто мені хоч раз у житті поталанило, але все, що я зараз міг би розповісти Ін-Анні, обернеться на моїх-таки очах купою мотлоху, порожніх консервних банок…

— Розповідай!

Кінець шостого концерту

Концерт № 7

I

Густий березневий сніг ліхтарі гойдає; густий, аж скляний дим клубочиться в робітні; тьма щезає, потім з'являється із кортежом епітетів, верхи вони, коні дужі і невидющі; зела заплетено в гриви розкошлані; злото вуздечок від подихів парою вкрилося; потім щезають, а тьма залишається.

Такою, якою вона є насправді.

Вітер вологий шиби толочить у бібліотеках, книгарнях, викидає портрети на вулицю напівосвітлену, ті летять а летять, обганяючи вершників, прилипаючи до їхніх мокрих жупанів, на спини, на дужі рамена й невидимі лиця; отож, відтепер: раз — і всміхнений Березовський, два — і Ведель зажурений, три — і зажурений Моцарт; світло, вруна, сніги, березневі, нічні.

Глечики з-під молока та вина, глечики з-під пітьми і з-під світла; а завтра промчаться ве́рхівні, розсипаючи з обіруч золу, б'ючи пилюгу, з музикою з'являться вони, зі врунною, буде їх дужо, бо сказано в напівпрочитаній книзі хвали: "Колесниця Божа дивна тьмами воїнства гобзує"; потім щезнуть і музика, й вершники, а залишиться тьма.

Такою, якою вона є насправді. Осанна!

Цвяхи і вухналі зацвітуть березневої ночі в похмурій робітні; коні вудила гризуть між зірок, що не вигаснуть; як учорашні бурульки, гострі й іскристі, всадить їх Він у вишневу, засніжену плоть.

Весла до човнів летять, на воду велику, як віра, ступити без остраху кличуть; добра ця чорна смола, добре ці чорні копита вистукують такт — з ним попливімо в Рахманський Великдень, до воскресіння, повз сніги березневі, густі, наче книжка, прочитані до половини, а потім відкладені, — нам теж забаглося хвалити Господаря щедрого, що на води Його, розгорнуті вміло, тепер солонава вода осідає — не завадить

цей присмак могутньому спалаху нуртів на дні; тільки підкреслить цей присмак ціну в сонці й під сонцем найзлотшого трунку — життя.

Водо! Скойки і риби твої, коріння прозоре, що вгрузло у землю пахучу; мова твоя українська і тіло гнучке, непродажне, пресвітле! Глибоко в тебе пірнаю, коханець і муж якнайкращий, небувалої ласки вітри — бо в тобі є вітри — перехоплюють віддих у розкіш, ніби хмару, легку і липневу, несуть архаїчними руслами, втіхою, найсолодшою після потреби дивиться в Бога.

Водо снігів березневих, ліхтарів на мостах! Берегине праматері нашої — многосвітлої Тьми, Водо Маріє! Радуйся, Водо, — провісну Золу розсипають з обіруч вершники; дужі в них коні і невидющі, в гриви заплетено зела гіркі, полинові.

Треба чистішати нам, годі вже тішити це лже-сирітство (з чиєї направи?), тато і мама живі, бо жива їхня кров, що пронизує серце, — як стріла, рятівна й незбагненна.

II

Благословенна і тиха, людська, у прозорих, у звичних узорах, — крове, усе вже насправді, — і втома; а втому тамують вином. На край опівнічного міста позичати ідеш цигарок, затуляючи каптуром очі, учора ще ялові.

Це, звичайно, не вірш і не хроніка; це риторика самосійна, напівтемрява папороті; сповідь незатишна, вереснева зима, підперезана стьожкою яблук летючих, вечірніх. Це, звичайно, не тлін, — безумовне продовження звички вдягатися вранці або рахуватися з іншими; це вузенькі стежки, перетрушені листом опалим, сосновими голками, сосновими шишками — мініатюрами вдалими пагод, яких ви не бачили, очі, учора ще ялові. Це, звичайно, не вибух на атомній станції, з післямовами телеполітиків, і з Поліссям, що навхрест забите дошками, —

водночас, це також слова, теж підперезані стьожкою стронцію; хоча це не ліки, і не лічба, не літопис досліджень окремого виду щурів; це зимопис і виставка Перша шиб у морозяних квітах, які тануть від подиху та від монети; хто ж не знає, що танути — це сповідатися?

Крове, кричуща і зла, крове, зібгана в тілі законному і підкорена карбам небес, на яких розумівся Федькович; крове з каменю й скла, крове з мотлоху і настанов, крове-звалище, до якого збігаються ультрамаринові вулички; джерело, що від захвату гине, ледь поглянувши на материзну свою осіянну.

Вічнонезаймана діво Ізольдо на ложі духмяному в Бога Трістана, а поміж вами — лиш тіло людське, тлінний меч.

Вітре ясновишневий і ба́грий, і чорно-червоний! Обертай, обертай мудрі крила свого вітряка, що поставлений зліва у грудях! Як без тебе справляти роботу святу і несмертну Мірошникові, Котрий без роботи цієї — немислимий?

III

Сьомий концерт віддаляється, залишивши в кімнаті запах воску та ладану, коло світла на стелі, заснованій павутинням, що його візерунки повторюють розташування артерій у людях, у жайворонках, у ягуарах. Ще подзвонюють старовинні бурульки, ще скрапує мережана кров; кора, під якою течуть коні-айстри — незідрана. Лицарі складають пісні. І сірі плоди шипшини на тлі червоного неба.

Поскрипують дверцята в шафах, запилюжене скло глухо бринить, набубнявіле книгами (торохкими коробками маку). Сьомий концерт віддаляється.

Отож, на божевілля ти не спромігся, дитячий пророче, який повертається з міста і тюльпани, червоні як небо, в холодних руках; на

прирученість приречений пророк; а в під'їзді запах вицвілих котів; а знедавна твої крихітні злочини стали помітнішими; це тому, що все меншає книг і це добре, хоча ще не осінь.

Усі повертаються до Греції.

Але Грецію не побачиш з вікна. Чи, може, дощу? Чи, може, ні Греції, ні дощу не побачиш, дмухаючи в жовту сопілку? Усі повертаються до Греції, залишивши тут драний посуд, безсилі будильники, шипшину з колючкою, сніжинку на ній, і тебе, — словом, увесь цей мотлох, за яким о шостій приїжджає машина, це ні від кого не залежить, а при в'їзді написано: "Можеш виплакатися, якщо зумієш" — і ніхто не плече, бо всі повертаються до Греції; і ніхто не вміє.

Лицарі складають пісні, скинувши обладунки. Троє голих дітлахів намагаються підняти меча. Далі — мармурові сходи, якими знову підіймаєшся на терасу; звідси вояки видаються малесенькими, як таблетки нітрогліцерину, а меча взагалі не видно. Троє голих дітлахів біжать іззаду, наздоганяють; ти вискакуєш у перші ж двері, повертаєш ключ у замку, відсапуєшся.

Зелена кам'яна жінка з золотими бровами і гранітними очима йде назустріч, раз по раз киваючи білим хризантемам, якими обсаджена стежка.

Кінець сьомого концерту

Концерт № 8 ("Сентиментальний")

I

Батуринський палац, наче зібгана коробка "Прими" в пияцькій кишені; наче палац, у якому впродовж століть ніхто не живе, у якому живе тільки горлиця-та-сова та кілька затюканих привидів (уночі

клубочиться музика, а на терасі кришталь передзвонює срібло); такий батуринський палац приходить до Сейму, де я ловлю рибу, сідає поруч, порохнявий, уже й не скупий, бо старість майнула, як один зимовий день, а безсмертя — це, Костику, так, ніби старість, котра не минає за один день, неминуща старість, а ще оці привиди, птахи, які гидять щодня на плечі та сходи, і оце ще ріка та ти, та… з чого я, власне, почав, не пригадуєш?

Пахне світлом і мохом. Кажани випірнають із ран. От аби, Костику, палаци були як ті змії і щовесни змінювали шкіру, ні? А то ця музика, Рінальді не дописав її, поїхав, Березовського забрав, а вона вже геть продралася, повія, а не музика, де ти ще таку бачив? Просить заплатити, а чим тепер платять, я он пива не можу купити собі; приходять, лазять, зазирають у очі, а насправді ти їм зовсім не потрібна, Філемон, Бавкіда, клює, чи ти заснув, чортибатькамать!

Молоденька щучка зривається вниз і показавши нам язика, тікає назад у теплу рожеву воду. Старий підскакує, сперсердя тупає ногою і плює; не сказавши більше ні слова, дибає до пішоходки. Латані торби бовтаються на плечі, кажани в'ються довкола колон, скрипить самотня скрипка, а замість струн у неї — чотири волосини, висмикнуті з конячих хвостів: гніда, сива, чала, ворона; залишаючи на піску дві нерівні борозенки, волочаться вистріпані крила. Сліди від його босих ніг умить заповнюються водою.

Палаце мій, старенький мій, недужий палаце, нарікаючи, відходиш туди, де безсмертя — не винагорода, а прокляття.

Не озивається.

II

Дикі гуси повертаються, а тут, між калюж, грязі, машин зустрічає їх моя мама з клуночком у руці. Налякана земля, від якої несе бензином.

Невеселі райдужні розводи сплітаються у воді, як гаддя. Білі пластівці стронцію сиплються з неба, пронизуючи благально простягнені дари диким гусам, що повертаються.

Моя мама винесла їм хліба, а моя мама винесла їм хліба і пролісків, а моя мама винесла їм джерельної води.

Релігія: це повертаються дикі гуси; молитвоспіви: це крик, що тягнеться з півдня на північ; незламні догми: пахощі золотого ладану-та-бузку, сяйво на верховинах, звідки скочуються до нас громи та ластівки, безталанні і святі ластівки сліз; гуси нічиї — а повертаються, сльози ж — нікóли.

Гуси летять, сльози летять, цілий краєвид заснований ними і на них; запах черемхи підіймається над страшними будівлями, батуринський палац приходить до Сейму, Костику, так, як старість — а вона не повертається ніколи, бо вона завше чиясь.

…Кожна мати буде мати сина, кожен тато буде мати доню, кожна сестра буде мати брата, кожен брат — дружину буде мати.

А житимуть вони в білій хаті, городи оратимуть, житом засіватимуть, дощу раннього та пізнесенького у Бога прохатимуть.

А приїдуть турки, татари та ляхи, хотітимуть забирати — до полону.

Голови потяти чи в рабство продати.

То візьмемо шаблю, а візьмемо другу, кониченька засідлаєм, не стерпим наругу.

Та візьмемо чари, чари не простії, чари золотії, іще й глибокії. Будем вино пити опосеред сте́пу, а в степу немає й одного вертепу, а в степу немає й одної могили, а тільки літають орли сизокрилі.

— Чогось воно, брате, наша скатертина та й зачервонилася.

— Вино молодеє, братіку мій вірний, перелилося.

Орли високо літають, а ворони крячуть, несуть мого сина, сам отаман плаче.

— Чого плачеш, отамане, сльози не втираєш? Ачей, шабля твоя щерба чи злота не маєш?

— Не того я, небого, сльози не втираю, — шабля гостра, злота доста, Бог нам помагає.

III

Повертаються над палацом з білосніжними колонами, у вікнах світло грає золоте, музика грає, на терасі сміються панни юні пустотливо, а перебори кришталю, а вогники свічок межи серцями, а усміх, рівновага, сходи — і на півнеба пахощі бузку, а на півнеба пахощі черемхи, умиті свіжою водою сеймовою вологі пасма, що слухняно прилягають на чисті чола, де ні шрамів ще нема, ні борозен, засіяних даремно; летять собі, кричать собі, вертають, — іще одне століття — тануть, як іскри та вінки, як риба, що зірвалася з гачка, як постать із торбами біля мосту.

У повітрі тільки дим-та-піна столітнього бузку, що котить свої хвилі сині понад палацом, за ріку.

Такої ночі кожен сам собі пророк; такої ночі кожен сам собі вітчизна; і сам собі Петро, Іуда, тризна, і поцілунок та плювок, шолом спасіння, меч духовний.

Кінець восьмого концерту

Концерт № 9

I

Ластівки світяться; білосніжні дерева сяють золотою галузкою; ріка палахкотить передвечірня, і риба в ній вибухає гострим променем; від жінок з немовлятами на руках — світло; і перекинуті догори лемешами плуги горять по-нетутешньому сумирним полум'ям, а на обличчя потомлених мужів теж вкладається відсвіт.

Зорі лапаті невдовзі стануть над дужою і тьмяною землею, луки та вулиці якої заповсюджують буйно-зелені хвилі сеймової повені; зорі надають змісту словам.

Усе вродило.

Востаннє озираюся на круту батуринську гору, на рясний ключ журавлів, які випливають з-за палацу Розумовського; а перевізник уже стоїть поруч, скручує цигарку і більше ніхто не надходить, і я один сідаю у довгий дерев'яний човен. Хлюпаючи, ширшає смужка між нами і все дальшим берегом; журавлі летять мовчки, як намальовані, свіжо пахне вода.

Це треба говорити поволі: "І сіється життя крізь пальці, мов зерно, у чорну всепрощаючу планету Бога; бо ж Він теж живе тут; ще б трохи отакого часу золотого в людському тілі, дарма, що в ньому я Тебе не осягну".

Але перевізник хитає головою. "Вродило все", — говорить він і цигарковий дим летить над рікою, а потім заплутується у червоних верхівках верболозу, які де-не-де стримлять із Сейму. За кожним помахом весла ближчає Матіївка, ближчає вечір; уже чую, як повертається череда, як тихенько подзвонюючи, вищає зоря; ось ми

пропливаємо повз самотню стару вербу, її волохаті квіти вологі і останні бджоли збираються з силами, щоб перелетіти води.

І нічого не страшно.

Ось уже й берег, дві жінки, Марта й Марія, чекають перевозу. Шукаю в кишені мідяки, приготовлені ще з Батурина, простягаю їх перевізникові. Він замислено дивиться на гроші, а тоді на мене. Металеві кружальця пересипаються в мозолясту долоню. "На тому березі вип'ю пива за твій святий супокій", — каже перевізник. Я стрибаю на мокрий пісок, а жінки всідаються в човні і ось уже немає нікого, тільки тиша, тільки зоря — одна, і друга...

Усе вродило, нічого не страшно.

До мене підходить хлопчик, обома руками тримаючи високу тонку свічку.

— Добрий вечір, — вітається він.

— Вечір, — відказую.

— У вас є сірники? Мені треба запалити свічку.

Сірники в мене є. Свічка спалахує золотим, як вербова квітка, вогником. Теплий легіт обережно погойдує його, наші тіні у такт похитуються на хвилях.

— А тепер ідіть за мною, — каже хлопчик, — я вас проведу. Тут уже недалечко.

І тоді вперше за весь вечір у переповненому зорями небі озиваються журавлі.

II

Електричка поволі котиться між засніжених лугів. Поклавши під голову "Осінь Середньовіччя" Гейзінґи, лежу на лаві, мріючи про те, як добре і чисто заживу після повернення. Повний місяць угорі затягнений світлою габою.

І вже нема неприязні, і вже зникають недовіра та нехіть, поступаючись місцем великому бажанню: здобути спокій, кожною ціною, не спокій посмертної маски на зношених рисах, а мудру сумирність живого обличчя.

Пора вже вчитися мудрості, годі нищити тіло, досить зраджувати душу. Це ж вона, моя душа, проказує такі слова опівночі, під перестук коліс, душа змучена і злякана, як земля; ти зраджував, а вона залишалася вірною; ти голосно брехав, а вона пошепки казала правду; ти грішив, а вона спокутувала.

Давно це почалося, довго так тривало.

Розсуваються двері, до вагону заходить хлопчик, тримаючи незапалену свічку.

— У вас є сірники?

Я підводжуся з лави, обмацую кишені. Сірників нема.

— Спитай іще в когось, — раджу.

Порожній вагон потопає у місячному сяйві.

— Мені треба було у вас, — неголосно відповідає хлопчик і виходить.

А я залишаюся.

III

Треба тихесенько прочинити дерев'яні двері, обережно зазирнути всередину. Стіл. Лава. Ікони. Рушники. Піч. Так ось вона яка, моя нова хата. Свіжа долівка, притрушена татарським зіллям, за столом сидять два діди.

Це мої діди.

Так ось вони які, мої діди.

Свічка капає на пальці, пече. Гойдаються вишиті рушники на стінах, у такт похитуються тіні дідів і тільки ікони нерухомі.

— Насилу добрався? — питає один з дідів, підводячись назустріч.

— Ну, здоров, — обіймає мене.

Сейм десь недалечко, — у прочинені двері долинає шум його темних хвиль, запах торішніх водоростей. Я озираюся на небо і не впізнаю жодного з сузір'їв; дуже близько, можна рукою доторкнутися, світиться зелена зоря, велетенська куля.

— То Земля, — каже дід. — Зачиняй двері, щось воно холодком потягує.

Вечеря вже на столі.

Скоро усі посходяться.

Кінець дев'ятого концерту

Ко́да

У небі спалахи дерев; за небом сяєво фавору зірок. На зелений світ, живий, тьохкаючий — бренний у своєму бруді, вічний у чистоті своїй — сиплються черешневі пелюстки. Ми літаємо не для того, щоб збирати нектар; задля лету збираємо нектар.

Золоте джерело, на якому тримаються дерева у вишитих сорочках, у якому купається місяць, із якого сходять, щоб ніколи не зайти, зорі.

Це котра вже ніч отак — перебіг літер, перегляд думок, цигарки, чай, манускрипти? І доки триватимуть оці студії — над чим? пощо? Все менше заспокоює думка про їхню самодостатність; все меншають літери, все швидшає почерк — наче боюся не встигнути, наче втече від мене оте, чого я, врешті-решт, і так не спіймаю, чому, врешті, й імена немає або ім'я йому Протей, який радо вдягає всі форми й ознаки, а поміж тим лишається босий і голий, такий собі король, що не втрачає, однак, свого високого стану самості.

Золоте джерело, із якого п'ють дикі гуси, повертаючись.

Проте, я не винен, що історії, навіть вигадані, повторюються; якраз у цьому я не винен, Ін-Анно; я тільки подряпинка на склі, шрам, який бозна-звідки взявся і нічого не означає своїми свідченнями про забуте.

(Підсвічене незримим сонцем небо випромінювало гірке сяйво і на хвильку захотілося, щоб усе залишилося отак, — а над дорогою летіли кущі квітучого терену, а далі стояли гори, а далі — Бог пильно і сумно дивився на мене та бджіл, що перелітали з квітки на квітку, з дня на день: мало в світі речей, існуючих отак вдало, красиво і своєчасно).

Не вистачає часу і, мабуть, уперше в житті я за ним не шкодую. Деталі не потребують часу, вони вічні і неперехідні. Такими є яскраво-червоні деталі крові на тлі вибляклих жовтих-та-білих тонів. А день

сьогодні був світлий, з вітрами, конями і рожевими хмарами під небом. Це така сама правда, як і те, що кожного подібного дня я поволі розлучаюся з загальноприйнятим розумом.

XVII і XVIII століття, порожні зали з ніччю за вікнами і флейтою, Моцарт, Схід, — ці квіти призначені не для того, аби їх зривали; вони — непридатні, безпричинний привід для веселості і мужності: спітнілі коні, червоне яблуко в санях, білі айстри, Марія і Марта, сосни.

Бог живе у деталях.

Повинна існувати бодай вузенька смужечка землі, де не стріляють.

І вона існує, — треба тільки переконатися, що часу у нас вдосталь, якщо тільки все робити своїми руками. Бо роблячи щось, концертуючи, ми створюємо час — і несемо його далі.

Ми квітуємо.

Ми є.